

2.

Egynehány apróharcz esetek Hazánkban 1598-ban.

Mi légyen, 's miből álljon az apróharcz, több haditudománnyal irt könyvek eléggé kifejtették. Decker Ur Prusszus őrnagy ezen czimű munkájában „Der kleine Krieg im Geiste der neuern Kriegführung.” E' következőképen írja le.

Apróharcz alatt értjük a' háborúban mind olyan cselekedeteket, mellyek a' hadisereg munkálkodását, a' nélkül hogy egyenesen valamely tartomány elfoglalásában, vagy védelmében fő okok lennének, elősegítik. A' mozgó, vagy helyben álló fősereg hátországban, és védelemben tartása; az ezt tárgyazó, 's eszközlő csaták; az ellenségben kárt okozó kisebb verekedések teszik az apróharcz főbb kötelességeit.

A' hadisereg foglalatosságait há r o m fő tárgyban láthatjuk:

1. Helyben áll.
2. Mozog.
3. Ütközik.

Mind ezen tárgyokban az ellenséget veszi tekintetbe, és azt megverni legvégsőbb célja. Közönségesen kifejtve két különböző úton igyekszik ezen tárgyhoz érni, u. m. vagy bevárja az ellenséget, és fegyveres kézzel támadását visszaveri, vagy ő keresi fel azt, 's megtámadja. Ebből következik hogy a' háborút vagy megtámadólag (offensive) vagy védve (defensive) viseljük. Egy harmadik módot is gondolhatunk magunknak, tudniillik, midőn a' két ellenfél támadólag mozgásban vagon, az útban egymással

öszvetalálkoznak, 's megverekesznek. Ebből következik az úgy nevezett *Recontre*, az az: a' véletlen ütközet.

Hogy megütközhezzünk szükséges, hogy alkalmatos csatahelyünk legyen. A' védelemkor már az olyan birtokában kelletik lennünk, a' megtámadásban pedig azt elérni igyekezünk, harmadik eset lenne pedig ha útunkban az ellenség megakadálna.

Az ellenséget minden esetben úgy kell tekintenünk, hogy ő nekünk mindenben ártani, és intézeteinket meggátolni igyekezik, de hogy őt intézetében megakadálózhassuk, markunkban a' fegyver.

A' józan okosság ösztönöz arra bennünket, hogy mindenféle esetben bátorságba helyeztessük magunkat az ellenség előtt, de hogy ebben célunkat elérjük, szükséges, hogy azt előre megtudhassuk, mit akar az' ellenség, és ha ezt jómódjával nem tehetjük, az erőszakot kell használnunk.

De mivel a' hadisereg ritkán vagon egy táj ponton, több részekre oszlik. Ezen részek kötelessége az, a' mi az egészé, és még egygyel több, mert a' részeknek egymással kapcsolódásban, együt függésben kelletik maradniok.

Végre nem minden szükségait hordozhatja a' hadisereg magával, azt ő kénytelen beszerzeni, magához hozatni, védelmezni, bátorságban tartani, és ide 's tova vitetni mivel pedig az ellenség azon fog iparkodni, hogy ebben nekünk hijjánosságot okozzon, a' kárvallást pedig nekünk elhárítanunk kelletik, ebből erednek tehát az oltalom csaták.

Mivel az egész hadisereg egy rakáson nem maradhat, egy rakáson mind meg sem ütközhet, tehát kénytelen nagyobb vagy kisebb ré-

szekre oszlani, az elküldetett (de tachirte) sereg csoportok kisebb verekedésekbe keverednek, e' teszi a' szaguldozó csatát (Partheigänger Krieg.)

Ezeket mind öszvevéve mondjuk tehát a próharcznak. *) Főbb foglatosságai:

1. Az akár helybenálló, akár mozgó főhadisereg bátorságban tartása.
2. A' hadisereg kölömbféle részei együttfüggésének védelme.
3. Az ellenség fekvésének kifürkészése.
4. Az eleség, vagy más tábori szerek beszerzésének oltalmazása.
5. Az ellenséget nyugtalanító szaguldozások.
6. Az ellenségnek mindenben megkárosítása ez akár hadicsalárdsággal, akár erővel történjék meg.

Ezen utolsó okból estek tehát Hazánkban a' török szomorú emlékezetű igája alatt több apró haditettek, mellyek közvetlen Hazánkat meg nem szabadították ugyan, mert nagyobb erőszaknak, közönséges ütközeteknek kellete történni, de mivel egyenként véve az ellenségnek még is tetemes kárt okoztak, a' fősereg munkálkodása előbb segített, Hazánk' történetében tehát emléket érdemlenek. A' katonai folyóírás ez évi 3-ik kötetéből egynehányat a' magyar olvasó közönséggel közleni el nem mulaszthattam.

---

*) Az apróharcz nevezetet, figyelemben véve a' németül úgy nevezett kleine Krieg tárgyait, 's munkásságát, mint szoros mint tágasb értelemben alkalmasnak találtam. Magyar hadi tudósaink ha alkalmazhatóbb szót tudnának, méltóztatassanak azt a' közönséggel közleni, ha jobb, értelmesebb lesz az enyimmél, örömmel fogadom.

1. Szekszárdra tett véletlen rohanás. Május 7-kén.

Báró Schwartzenberg Adolf a' Császár Hadi-vezére Mártzius 29-kén véletlen meglepte Győrt egynéhány óra alatt az erőség bátor viadal után a' töröktől visszavétetett. Ezen fényes fegyvertett hatalmasan nevelte a' magyar mellben is a' Hazamegszabadítására törekedő ösztönt. Ámbár a' kisebb haditettek az háború egészében nem nagy következtéseket szűlnék, de még is azok végbe vitele a' katonát fellelkesíti, szívében bátorságot, erejében bizakodást teremt, az apróharczot előmozdítja, és hathatóvá teszi.

Egy csoport szabadhajdú *) Komáromban, és Esztergamban öszvesereglett, hogy Szekszárdra rohanjon. Az itt parancsoló Bég a' környékben elkövetett kegyetlenségei miatt nevezetes volt. Ő gyakran tüzzel vassal pusztította a' keresztény lakhelyeket és hogy az elfogattaktól nagy váltság pénzt kicsikorhasson, szörnyen kinoztatta, ha így sem elégithette ki pénzvágját, minden kegyelem nélkül mind le ölette.

Ötszáznegyven bátor hajdú elindult tehát azon rabló fészek megsemmisítésére. Elrejtözve a' kóválygó törökök előtt, isméretlen úton a' Duna balpartján lementek, míg a' pogány kezében lévő Budától 12 mértföldnyire Szekszárd arányában a' sárviz nádasában egész nap csendesen dugva maradtak, hogy annál könnyebben éjtájban a' várra rohanhassanak. A' vár ugyan jól elvolt zárva, de a' falakon öröket sehol sem láthattak. Észre nem véve elértek a' magas fal tövéhez, magokkal

---

*) A' Németeknél akkoriban Freybeiter név alatt voltak esmerősek az önként válalkozott szabadhajdúink.

emelt 3 lajtorján csendesen egynehány felmászott a' falra. Épen olly vigyázattal belől leereszkedtek, a' karozat közt mind addig nyugalmasan maradtak míg tökéletesen meg nem bizonyosodtak, hogy a' török őrizet mély álomban nyugodnék. A' várba illy móddal beérkeztek hason a' kapuhoz csúztak, itt sem találtak semmi akadálra, minden fáradság nélkül felnyitvan a' kaput, a' kint maradottakat mind be hocsátották. Most egyes akarattal az épületekben nyugvó pogányra rohantak, ezek ugyan első meglepés ijedsége után feleszmélődvén, fegyverre kaptak, de mindenfelől öszveszorítván foganat nélkül maradt a' védelem. Több száz törököt hánytak kardra, életben, kivéven a' Béget, senki sem maradott. 38 ló több más fényes értékű zsákmány került a' Magyarok' kezébe. Ezek a' szép diadalom után hálákat adván a' Haza Istenének felgyújtották a' várat, hazafelé húzódtak. Útjokban Budától 2 mértföldnyire egy erős török őrcsárdára akadtak ezt is meglepték minden késedelem nélkül, levagdosván mind az őrizetet, az őrcsárdát szétbontották.

2. Csata szigetnél Május 26-kán.

Ifjabb Zrinyi Miklós seregétől egy jobbara nemességből álló csapat Szigetvár ellen indult. Ezek magokat a' nádas sűrűjében elrejtteni, onnét a' várból gyakran prédálás kedvéért kijött törökre rohanni, gazdag zsákmányt nyerni ohajtottak. De a' magyarok alig jöttek, elég vigyázatlan szorgalmatlansággal a' Pécsi erdőig, itt Szigetből Pécsre lovagló számos török seregre bukkantak. A' törökök háromszor is erősebb voltak a' magyaroknál, minden késedelem nélkül sebes vágatva ellenök nyargaltak. A' magyarok ugyan először igyekeztek a' nyilvános veszélyből megszabadulni; de már későn, sarkokban volt mindég a' pogány.

Egymást felbátorítván vissza kanyarodtak, és összezárazott renddel az ellenségre rohantak. Elkezdődött dühös keseredéssel a' nehéz egyenetlen viadal. Más fél óráig tart a' tusa, mind a' két rész csuda bátorsággal harczol. De mivel öt török esett egy magyarra, ezek erejének fogyni kellett. Már felét is nyilván veszély fenyegette; de ezek mégsem hanyatlottak, hanem öszvébb csoportozván olly erővel rohantak a' törökök legsűrűbb rendére, hogy csak hamar azt keresztül törték. A' min szüntelen igyekeztek, megtörtént, elbontakozott az ellenség tömött sora, a' vezér Agát lováról leejtik, jobbra, 's balra mindent öszve tipornak. Ezen új rohanás, ezen bátor támadás, az Aga elveszte megijesztette a' győzedelmet bizonyosnak tartó törököket, szaladásnak eredtek, utána a' futók közül még sokat levagdaltak. Háromszáznál több török tetem fedte a' viadal helyet, többen fogságban is estek; a' magyarok közül is 140 esettel, és egy sem volt, ki sebet testén nem mutathata.

3. A' Dunán sok jószággal megrakott török flotillát foglalnak el a' Magyarok. Junius 10-kén.

Komáromból kiindultak a' szabad hajdúk, hogy a' török keze alatt levő Zsámbek város ellen' probát tehessenek. Útjukban felső Magyarországból még többen csatlották hozzájuk magokat, így számok mintegy kétezerre ment. Tudositást kaptak, hogy Péterváradról 310 hajóbol álló flotillán sok jószágot hoznának fel a' törökök Budára, ezen hajókat 1200 spáhi, és 800 jancsár kísérte a' parton. Ezen hír hallására, megváltoztatták a' hajdúk intézett útjokat. Duna partján maradtak. Melesleges úton éjjel nappal mentek, és olly helyes rendeléseket tettek, hogy a' törökök

kelepczébe estek ; mert ezek az akadályról nem is álmodván, minden vigyázat nélkül folytatták útjokat. Minő nagy lett rettenésök, midőn egy jeladásra mindenfelől magyarokat a' cselből kirohanni láttak. Csak hamar széjjel lett szórva a' török sereg, a' futással csak 300 menthette meg magát, a' többi mind kardra hányatott, a' hajók a' lovak mind a' magyarok kezébe jutottak. Az elfutott törökök lármát indítottak az egész környékben, az őrcsárdákból mindenfelől sereglett a' török, a' magyarok útját elállni akarták. Ezek látván, hogy a' nyert zsákmányt mind magokkal el nem vihetik, az értékesebb jószágokat magoknál tartván, a' többit mind a' folyóba hányták, a' hajókat pedig öszve égették. Nem kevés baj nélkül ugyan, de még is minden szerencsétlenség nélkül a' hajdúk honnjokba értek.

4. Csanád felmenekszik a' török körül táborlása alól. Május 10-kén.

Szoliman Temesvári Basa kegyetlenül vivta Csanádvarát, bent Lugosy Ferencz várnagy parancsolt. Éjjel nappal lövette tüzes golyókkal a' várost, rontatta a' falakat, a' tört réseket ostromoltatta; a' magyarok tántorithatatlanul védték magokat, a' résekre mászott ozmánokból számtalan hullott el. Erdélyből hijában várt segítséget Lugosy, már a' megszabadulásban hanyatlott reménysége, mert a' várban gyuladott tűz eledelme nagy részét megemésztette. Király György Nagyváradai várnagy hallván barátja sorsát, nem késett mensségére sietni. Május 10-kén hajnalban Csanád alatt termett, és minden késedelem nélkül rárohant a' várvivókra. — A' falakról látván Lugosy barátja elérkeztét, kirohan ő is, két tűz közé vevén a' pogányt, tökéletesen megverték és Temesvárra szalasztották. A' vér mezőn ölekezett

özve a' két vezér barát a' Csanádiak győzedelmes ujongatásaik alatt.

5. A' törökök vesztenek V á c z alatt
M á j u s 21-kén.

A' Váczi várt 400 Magyar őrzötte. A' Budai Basa Május 20-ka éjjelén elindult 2000 gyalog és 600 lovassal, hogy viradtára Vácra rohanhasson. De Budáról két fogott magyar elszökvén, 3 órával előbb a' törököknél, Vácra elértek, és tudtára adták a' várnagynak a' török készülétét; ez azonnal a' bátor oltalomról gondoskodott. 18. ágyut a' várnak azon fokára huzatott, a' hol török ostromlást leginkább lehetett gyanítani. Másnap hajnali szürkületkor megjelent a' török, örültek mert a' falakon sehol őrt nem láthattak, a' lajtorjákat a' falakhoz támasztván, halkal sokan felmásztak. Mihént látta a' várnagy hogy számos török lenne már a' Vár párkányán, elkezdte az ágyú tüzelést. Ennek foganatja szörnyű kárt okozott. Igen sok Ozman özvezúzva bukott le a' falról a' vár-árkába. Minek előtte az első ijedségtől feleszmélődtek volna a' törökök, az ágyúk már megvoltak újra töltve és újra tüzeltek, a' puskások is jól arányozott lövéssel szórták golyóikat az ellenség tömött soraira. Az ijedség közönséges lön, megfutamodtak, a' várból most ki tört 40 lovas magyar, és az ész nélkül szaladókat Dunakeszig kergették, sokakat levagdaltak, vagy elfogdostak.

6. Schwartzenberg, és Nádasdy megtámadják Székes-Fejérvárt. Május 15-dikén.

A' két hadivezér Magyar's Német sereggel elindult a' megszabadult Györhből, és Május 14-kén Fehérvártól félmértföldnyire Szent Omár régi

templománál táborban szállott. Petardákkal akarta Schwartzenberg a' vár kapuit feltöre'ni, így akart seregének utat nyitni a' betolakodásra. De intézést nem teljesíthette, mivel tudósítást kapott, hogy a' kapukat kívülről erős örök védenék.

Másnap Nádasdy 150 Huszárral a' vár felé indult, apró incselkedéssel kiakarta a' városból csalni a' törököket. A' kapukat védők alig vették észre a' közeledő Huszárokat, azonnal jelt adtak, 600 lovas kirohant a' várból, és csak hamar öszve is vagdalkoztak a' Huszárokkal. Nádasdy küszködve mind addig húzta magát hátra, míg csak a' hátra hagyott tartalékjához nem ért, itt megújult a' csata, és olly hatalmasan rohantak az Ozmánok közé hogy ezek elvesztvén 146-ot, futásnak eredtek, 's be szaladtak a' várba.

Schwartzenberg is megjelent a' csatamezőn, és mivel reménylette, hogy a' törökök az előbbeni veszteséget bosszútlan hagyni nem fogják hanem nagyobb erővel törnek ki a' várból, Nádasdinak meghagyta hogy huszáraival rendben állva maradjon, 's be várja az ellenség kirohanását, ő pedig a' sárrét posványai közé magát elrejtve, hogy onnét alkalmas üdőben kitörhessen.

Úgy is lett egy erős török sereg ki tódult a' várból, ezek olly hevesen rohantak. Nádasdyra, hogy e' kéntelen volt magát hátrább vonni. Most még inkább felbátorodván az ellenség, sebes vágatva üzték a' vissza nyargalódzó Huszárokat. Schwartzenberg most legalkalmasabbnak találta a' kirohanatot, ki is tört az ingovány közül, és Nádasdyt vigyázatlanul üző törökre ütött. Most Nádasdy is vissza fordult. Elkezdődött a' heves verekedés, de nem sokáig védelmezheték magokat a' törökök, hanem szaladással a' várban kerestek menedék helyet. Ők

olly ijedséggel tolakodtak a' hidra , hogy ez a' terhet el nem bírhatván , letört és így számtalanok a' sárvízben fulladtak , az át nem mehetők pedig vagy halva veszték , vagy fogságba estek . Szép lovakat , gazdag fégyvereket nyertek a' győzők de a' várba be nem mehettek .

7. Lugosnál nagy kárt szenvednek a' törökök Julius 7-kén.

Bárczy András Lugosi , és Karansebesi várnagy szövetségbe lépett több törökké lett , de hibájakat megbánta , a' Temesvári Basa szolgálatjában lévő keresztényekkel . Gazdag jutalmat ígért ezeknek Bárczy , ha őket intézetében elősegítik . Ezek reáálván a' várnagy ajánlásira , reá tudták beszélni a' Basát , hogy mivel Lugosnak falai igen megvolnának rongálva , az őrizet benne gyenge , vigyázatlan lenne , azt minden fáradság nélkül elfoglalhatná , és gazdag prédát reménylhetne , mivel oda Bárczy nagy kincset gyűjte őszve . A' Basa meghalgatta a' javallatot . Juliusz 6-ka estvéjén 1000 gyalog és fél annyi lovas néppel kiindult Temesvárról .

Bárczy mindent megtudott jó előre , és a' szerént tette intézetét . Nem csak a' várost helyeztette erős oltalomba , hanem 200 puskás Ráczokat a' külvárostól nem messze lesbe állította . Parancsolatot kaptak ezek tudniillik tőle , hogy mind addig megne moccanjanak , míg csak ő a' várból ki nem rohanna és az ellenséggel őszve nem ütköznék . Mind erre jelt fognak látni a' vár falán . Ezen intézetén kívül , hogy a' Basát vissza szaladtában is megakadályoztassa , titkon ácsokat küldött , hogy ezek mihént a' török a' Temesen által jönnének , rontsák el a' hidat .

Az ügyes intézetnek jó következése lön . Hajnal szürkület előtt egy órával Szoliman Lugos

előtt termett, azonnal elkezdette a' falakat vivatni. Bárczy kemény tüzzel fogadta őtet, viradtáig tartott a' küszdés le a' falakról. A' vár fokán fellobbant most a' jeltűz, kinyitják a' kaput, vizzulanatként tör ki az őrizet az cselbe rejtett puskások hirtelen kirohannak, így öszve gömbölyödven az Ozmánsereg, eleintén hátrán védték ugyan magokat, de látván a' szörnyü veszteséget, futásnak eredtek. Szolimant lova sebessége mentette meg. De új veszély érte a' szaladókat, a' Temesen el volt rontva a' hid; elől a' mocsáros mélyviz, hátul az öldöklő magyarok. Szoliman leugrata a' partról, utána többen, de csak kevesed magával úszhatott által, a' többi lent a' folyó hullámiban vagy a' parton fent a' hősök fegyvere alatt találta halálát. 417 török főt tüztek karóra a' győzedelmek. 250 esett fogságba, ezek közt volt Ibrahim a' lovasság Ágája. A' gazdag zsákmányt nyerték a' magyarok, ezek közt Szoliman fényes zászlója is Bárczy kezébe került, a' magyarok közül kevesen estek el, még kevesebben a' puskás ráczok közül, a' többi tiszték közt Josepovics János halálát leginkább gyászolták.

8. Kopánynál győznek a' Huszárok. Április 17-kén.

Pataký vezérlése alatt Pápáról kiindult 150 Huszár hallották hogy sok elesség menne Fehérvárra, csak hamar reá is bukkantak a' sok szekerekre, nyolczvanat olvastak egy sorban; legalább is 400 török katona oltalmazta. De Pataký nem gondolván a' nálánál sokkal erősebb elenséggel, reárohan a' törökökre ezek védelmezik magokat, de elnyomatnak. Sok marad halva, a' többi megfutamodik, Jeczid a' Fehérvári Basa fia, 32 más törökkel sok lóval, minden szekerekkel a' győzők zsákmánya lett.

9. Egernél feldúlják a Magyarok a Töröktábort Aprilis 20-án.

Heidenreich Illés a Tokai várnagy 500 hajdúval, és huszárokkal ki ment várából, hogy a' hol csak lehet árthasson a' töröknek. Minden baj nélkül elértek Egerig itt táborozott 1000 török, minden késedelem nélkül az éj setétében ráütnek az alvókra, szét szórják az egész tábor, mindent feldúlnak, és háromszázat elfognak.

10. Borbél György győzedelmeskedik a' tatárokon.

Több ezer tatár öszvesereglett Bulgáriában Erdél pusztítására. De Báthory Zsigmond fejedelem Hadivezére Borbél György meglőzte őket, ez egy kicsiny, de bátor haditapasztalt, a' pogányon már győzni szokott bátrakkal által megyen a' Dunán, véletlenül ráüt a' szörnyű táborra, öszve vagdalt mindent, ki csak el nem szalad vagy magát meg nem adja. 1200 Tatár esett el. — 2 Khán — 150 Tatár, 50 teve — 133 ló, és igen sok gazdag sátor készületek estek a' győzők kezébe.

Kiss Károly.

3.

J* Magyar országban volt Socinianus Ecclesiákról, és Valaszúti György Pécsi Papjoknak, Skaricza Máthéval 1588. eszt. tartott Disputációjáról.

Hazánknak Vallásbéli Története általjában értvén annyira parragon hagyatott, hogy sem